

Lauseoppia täsmentävä juhlaKirja

NIILO IKOLA. Juhlajulkaisu 25. 9. 1958. Turun Kauppakorkeakoulun julkaisu. 118 s.

Kun Turun Kauppakorkeakoulun kansleri, suomen kielen tutkijanakin tunnettu prof. Niilo Ikola 25. syyskuuta 1958 saavutti 75 vuoden iän, ilmestyi hänen korkeakoulunsa julkaisemana juhlaKirja, jossa kauppateiteillä on ymmärrettävästi pääpaino, mutta johon kannattaa kiinnittää myös tämän lehden lukijoiden huomiota. Siihen sisältyy näet paitsi Osmo Ikolan ja Paavo Siron kahta pientä artikkelia kolmannen turkulaisen suomen kielen tutkijan Göran Karlssonin perusteellinen kirjoitus »Parillisia esineitä ilmaisevien suomen sanojen numerussyntaksi».

Dos. Karlssonin uusinta numerus-tutkimusta on syytä referoida suhteellisen laajasti, jotta muutkin kuin juhlaKirjan hankkijat tulisivat siitä tietämään, sillä se on käytännön kielenviljelyn ja kouluopetuksenkin kannalta sangen merkittävä. Karlsson nimittäin osoittaa laajalla esimerkkiaineeksella dokumentoiden, että totunnainen sääntö, jonka mukaan yksikköä käytetään »parittain olevien ruumiinelimien nimistä, kun on puhe niiden pukimista» (E. N. Setälä), ei läheskään vastaa todellisuutta.

Ensiksikin yksikköä esiintyy yleensä ainoastaan sisäpaikallissijoissa: *veti kengät jalkaansa*, mutta *työnsi jalat kenkiin*. Lisäksi yksikön käyttö on tavallista miltei vain *käsi-* ja *jalka-*sanojen — mutta ei esim. niiden vähemmän termimäisten synonyymien — yhteydessä; kukapa tosiaankaan vetäisi *housuja kinttuunsa* tai asettaisi *korvalappuja korvalleen!* Sitä vastoin voidaan hyvin panna *sukset* tai *luistimet jalkaan*: yksikkö siis käy toisinaan muistakin kuin pukimista puhuttaessa.

Edelleen Karlsson osoittaa, ettei yksikön käyttö ole edes *käsi-* ja *jalka-*sanoista säännönmukaista, vaan että kirjallisuudesta löytyy kosolti etevienkin kielentaitajien monikkoesimerkkejä. Kivi kirjoitti: »— — eikä virsuja *jalkoihinsa* he ehtineet pelastamaan valkean vallasta», Veikko Huovinen: »Koska hän oli riisunutsaappaat *jaloistaan* ——», ja samaan tapaan mm. Canth, Aho, Pakkala, Talvio, Kianto, Kataja, Jotuni, Seppänen ja Pekkanen. Kansankielessäkään tällainen monikon käyttö ei näy olevan tuntematonta.

Vain monikko on tietenkin mah-

dollinen, jos raajan nimityksellä on adjektiiviattribuutti, ja Karlsson huomauttaa aiheellisesti, että *käsi-* ja *jalka-*sanojen yksiköllisten paikallissijojen käyttö näiden jäsenten pukimista puhuttaessa onkin oikeastaan adverbista, ja päättyy epäilemään, »ovatko juuri nämä adverbi-ilmaukset siinä määrin omaa luokkaansa, että kieliopissa on aiheellista esittää yksinomaan niitä koskeva erityinen sääntö ja tällöin jättää vaille huomiota kaikki muut *käsi* ja *jalka* sanojen sekä niiden synonyymien adverbeiksi kivettyneet tai muuten fraaseiksi vakiintuneet yksikölliset kaasumuodot». Tällaista fraseologiaa, joka perustunee ikivanhaan käsitykseen raajaparikonaisuudesta, näkyy varsinkin kansankielessä olevan paljon, mutta tyydyttäköön tässä vain johonkin yleiskielen esimerkkiin: *kulkea jalaa, hyppiä tasan jalkaa, käydä yöjälässä; hänellä on häitä kädessä* (~ *käsissä*). Vastaavanlaista yksikön käyttöä tavataan myös germaanisissa kielissä, mutta niin kuin esim. ruotsin *fol-*sanan käyttö erilaisissa fraaseissa osoittaa, yksikkö on monista ilmauksista syrjäytynyt tai syrjäytymässä monikon tieltä. Kuva näyttää selvältä: kehitys johtaa eri kielissä »epäloogisen» yksikön harvinaistumiseen.

Sen jälkeen kun Karlsson näin on asettanut puheena olevan numerus-ilmion laajempaan yhteyteen ja osoittanut, että *jalka* ja *käsi* -sanojen yksikön käyttö niiden pukimista puhuttaessa perimmältään lieneekin pikemmin eri kielissä tavattava arkaismi — cum grano salis — kuin todellinen fennismi, tuskin kannattaa pitää kynsin hampain kiinni kielioppien ja oikeakielisyysoppaiden enemmän tai vähemmän jyrkästä yksikkövaatimuksesta. Karlsson ei tietenkään vaadi yksikköilmausten syrjäyttämistä,

vaan haluaa ainoastaan »jo laajalti vallitsevan numerusten rinnakkaiselon virallista tunnustamista ja hyväksymistä». Muunlaista kantaa hänen tutkimuksensa ilmestyttyä tuskin voidaankaan puolustaa.

Yksikköä ja monikkoa käytetään nykysuomessa osittain ilman selvää erontekoa, mutta Karlsson osuneen oikeaan huomauttaessaan, että adverbiluonteiset yksikkömuodot tulevat kyseeseen ilmaistaessa »käsien tai jalkojen pukimien jossakin tilanteessa olevan varsinaisen tarkoituksensa mukaisessa käytössä» — nominaaliset monikkomuodotkaan eivät tosin ole mahdottomia —; monikkoa taas käytetään erityisesti silloin, kun »itse ruumiin jäsenistä halutaan jotakin sanoa ja ne siis ovat huomion kohteina enemmän etualalla kuin niiden pukimet».

Lopuksi Karlsson kiinnittää huomiota siihen, että samantapaisesta syystä voidaan yksikköä käyttää myös seuraavanlaisissa esimerkeissä, joissa muutkin pareittaisten olioiden kuin ruumiinosien nimitykset voivat tulla kyseeseen: *Hänen [Jumalan] askeleisinaan on minun jalkani pysynyt, hänen tietänsä olen noudattanut* — —(VT); *Vai-puuhan vankkurien pyörä vaaksan selvältä mutaiseen maahan* (Kivi). Esitetty aineisto osoittaa, että yksikkö tällaisissa tapauksissa »luonnehtii ilmiötä sinänsä, kokonaisuutena, mutta ei ohjaa huomiota niin selvästi kuin monikko ao. esineparin molempiin osiin». Puolestani olen kuitenkin sitä mieltä, ettei parillisuus tähän ryhmään luetuissa tapauksissa liene aivan olennainen seikka, vaan ainakin osaksi on kysymys tavallisesta kollektiivisesta yksiköstä. Samoin kuin neli-pyörävankkureista voitaisiin kai kolmipyöräisestäkin kulkuneuvosta puhuttaessa — tyylyisistä — sanoa: *pyörä vaipuu*.

PAAVO PULKKINEN